

תפקיד הטכנולוגיה בתופעת ההונאה בלמידה ובמוטיבציה להונאה באקדמיה

עדי פרידמן **אינה בלאו** **יורם עשת-אלקלעי**
האוניברסיטה הפתוחה האוניברסיטה הפתוחה האוניברסיטה הפתוחה

תקציר

תופעת הונאה בלמידה (academic dishonesty) הולכת ותופסת תאוצה באקדמיה, כאשר חלק לא מבוטל של התנהגויות אלה מתבצע בסיוע כלים טכנולוגיים. מאמר זה מתאר מחקר הבוחן את תופעת ההונאה בלמידה באקדמיה. מטרת המחקר היא לנתח את מקרי ההונאה בלמידה הנפוצים בקרב סטודנטים, עם וללא הסתייעות בטכנולוגיה, את הסיבות אשר הובילו את הסטודנטים לביצוע ההונאה וכן את הקשר שבין סוגי ההונאה ומעורבות הטכנולוגיה בביצוע ההונאה לבין חומרת העושים המוטלים על סטודנטים בעקבות גילוי ההונאה. תוצאות ראשוניות של המחקר מצביעות על כך שרמאות היא סוג ההונאה הנפוץ ביותר המגיע לטיפול ועדת המשמעת, וכן נמצא כי כמעט כל מקרי הפלגיאריזם מבוצעים בסיוע טכנולוגיה. באשר למוטיבציה להונאה, מתוך הממצאים הראשוניים עולה כי המניעים להונאה, על פי הסטודנטים, הם כאלה המאפשרים להם לשמר את דימויים העצמי כאנשים הגונים.

מבוא

האם מותר להעתיק ולהגיש עבודה סמינריונית שכתב מישהו אחר? ברור שלא. אלא שמסתבר שעל אף שהתשובה לשאלה זו נשמעת טריוויאלית, ממחקרים עולה כי למרות שהאיסור להעתיק עבודות מאחרים ברור לכל סטודנט, כ- 95% מהסטודנטים בישראל הודו כי היו מעורבים בביצוע עבירות כלשהן של הונאה בלמידה, כ- 60% מהסטודנטים היו מעורבים בעבירות של העתקה בעבודות, וכ- 60% מהסטודנטים היו מעורבים בהעתקה במבחנים (חשין, 2006). כחלק מההתרחבות של תופעת ההונאה בלמידה, בשנים האחרונות נבחנת בספרות המחקרית תרומת זמינותן של הטכנולוגיות הדיגיטליות לתופעה, בטענה כי הקלות בביצוע ההונאה שמאפשרות טכנולוגיות אלה מהווה גורם מעודד לביצועה (Stronger, Miller & Marcum, 2013).

נמצא כי הזמינות הבלתי מוגבלת של מידע הפתוח לכל, וחוסר הזהות של המחבר (כמו במקרה של ויקיפדיה), גורמים לסטודנטים רבים ואפילו למורים ומרצים, לטשטוש הגבולות האתיים בין מותר ואסור, ומובילים סטודנטים לביצוע מעשי הונאה, במטרה להגיע להישגים גבוהים במינימום השקעה (אלרואי-שטיין, 2008). המחקר הנוכחי מתמקד בתופעת ההונאה בלמידה באקדמיה – תופעה, שכפי שצוין לעיל, הולכת ומתרחבת תפוצתה כיום. במסגרת המחקר זוהו ונתחו היקפי, סוגי ומאפייני עבירות ההונאה בקרב אוכלוסיית הסטודנטים אשר נשפטו על-ידי וועדת המשמעת של האוניברסיטה הפתוחה. המחקר מתמקד בניסיון להבין את הסיבות לביצוע מעשי הונאה אקדמית לסוגיה בקרב סטודנטים.

סוגי ההונאה בלמידה

תופעת ההונאה בלמידה נבחנה על בסיס המודל המושגי של Pavela (1997), המתאר הונאה אקדמית (academic dishonesty) בעזרת ארבעה סוגים של הונאה:

- רמאות – (cheating) שימוש מכוון בחומרי לימוד, במידע או בעזרים כלשהם שהשימוש בהם נאסר במפורש, לרבות התייעצות עם אנשים אחרים;
- פלגיאריזם – (plagiarism) שימוש אסור בתכנים של אחרים והצגתם ללא ציון המקור וכאילו נוצרו בידי הכותב עצמו;
- פברוק – (fabrication) המצאה מכוונת של מידע ונתונים שאינם קיימים במציאות ;
- סיוע בהונאה בלמידה – (facilitating academic dishonesty) סיוע מכוון לאחר במעשה של הונאה בלמידה .

חשוב לציין כי על אף היותו המודל המקובל כיום לתיאור תופעת ההונאה בלמידה, מודל זה פותח עוד בטרם הפכו הטכנולוגיות הדיגיטליות העכשוויות כלי מרכזי בתקשורת חברתית ובאיתור ואחסון מידע. לכן, השימוש בו במחקר הנוכחי יוכל לבחון את מידת תקפותו של המודל גם כיום, בעידן הדיגיטלי, ולהציע עבורו שיפורים.

מודל זה נבחן לאחרונה, תוך התייחסות לגורם הטכנולוגיה בביצוע הונאה בקרב תלמידי בתי ספר (Blau & Eshet-Alkalai, 2014). התוצאות הצביעו על אפקט האינטראקציה בין סוגי ההונאה לבין גורם הטכנולוגיה: פלגיאריזם וסיוע לאחרים היו נפוצים יותר ונתפסו כלגיטימיים יותר בסביבה טכנולוגית, בעוד שרמאות ופברוק נפוצים בסביבה ללא כלים דיגיטליים.

המוטיבציות להונאה

בניסיון להסביר את המוטיבציות לביצוע הונאה בלמידה, המחקר נשען על המודל של Murdock and Anderman (2006), הבוחן את מטרות הלומד, את הערכתו לגבי היכולת להשיג מטרות אלה ללא הונאה ואת הערכת התועלת לעומת הסיכונים הכרוכים בהונאה.

המודל מבוסס על מטה-אנליזה של ספרות נרחבת בנושא ההונאה בלמידה. הוא מורכב משלושה מניעים מוטיבציוניים להונאה:

1. **מטרות הסטודנט** (הערכה אישית של הסטודנט שיכולותיו האינטלקטואליות נמוכות מדי, לחץ אישי או קבוצתי להשגת ציונים גבוהים, תחרותיות בין עמיתים ללמידה בכיתה/בקורס, ניסיון לעמוד במבנה המטרה הכיתתי).
2. **הערכת הסטודנט לגבי אופן השגת המטרות** (הערכה כי יכולותיו האישיות בלתי מספקות להשגת המטרות, כי מאמציו האישיים בלתי מספיקים להשגת המטרות, כי היכולות הפדגוגיות של המרצה נמוכות או כי קיימים סטנדרטים גבוהים מדי במתן הציונים).
3. **הערכת הסטודנט את מחיר ההונאה** (פגיעה במוסר האישי וקיום קודים אתיים של כבוד המקובלים בכיתה או במוסד, הסיכוי להיתפס בעת ביצוע ההונאה, מספר העמיתים ללמידה שהצליחו לרמות מבלי שיתפסו, תפיסת שיטות ההערכה כהוגנות).

על-פי מודל זה, הגורמים המעודדים הונאה הם בעיקר כאלה השמים דגש על מטרות חיצוניות ללמידה, הערכה עצמית נמוכה ותחושה כי מחיר ההונאה הנו נמוך.

טיפולוגיה זו של מוטיבציות להונאה בלמידה נבחנת במחקר הנוכחי מול מודל אחר שמקורו באתיקה ההתנהגותית (Mazar, Amir & Ariely, 2008), לפיו הגורם המרכזי המניע אנשים בביצוע מעשי הונאה איננו בהכרח הרווח או ההפסד, אלא בעיקר היכולת לשמור על דימוים העצמי כאנשים ישרים והגונים.

מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את תופעת ההונאה בלמידה באקדמיה וסיבותיה, ולאמוד על תרומת הטכנולוגיה לתופעת זו. המחקר בחן את השאלות הבאות:

1. מהי השכיחות של סוגי ההונאה בלמידה, עם וללא טכנולוגיה, בקרב סטודנטים במקרים המגיעים לטיפול של ועדת המשמעת?
2. מהי השכיחות של סוגי המניעים להונאה בלמידה, עם וללא טכנולוגיה, על פי דיווחי הסטודנטים?

שיטת המחקר

המחקר כלל ניתוח של כ-300 פסקי הדין של ועדת המשמעת באוניברסיטה הפתוחה, שדנה בעבירות הונאה בלמידה של סטודנטים לתואר ראשון ושני. על מנת לחזק את יכולת הכללת התוצאות, במסגרת המחקר נערך ניתוח רטרופספקטיבי של כל פסקי הדין של ועדת המשמעת משנת 2012 וחלק מפסקי הדין משנת 2013, לגבי עבירות לכאורה שבצעו סטודנטים אלה.

במהלך המחקר, נותחו הנתונים הבאים מתוך פסקי הדין: מידע אודות העבירה אשר ביצעו הסטודנטים קודד לפי מודל סוגי ההונאה בלמידה (Pavela, 1997), תוך התייחסות לגורם הטכנולוגיה; מידע אודות הסיבות לביצוע העבירה על-פי דיווחי הסטודנטים שקודד לפי מודל המוטיבציות להונאה בלמידה (Murdock & Anderman, 2006); ולבסוף, קודדו הפירוט וההנמקה של החלטות הוועדה וציון העונש שהוטל בעקבות העבירה.

לאחר אימון מקדים, כל פסקי הדין קודדו על ידי שני שופטים ובמקרים בודדים של חילוקי דעות, השופטים קיימו דיון על מנת להגיע להסכמה לגבי הקידוד. בטבלה 1 ניתן לראות דוגמאות לקידוד מקרי הונאה בלמידה עם וללא טכנולוגיה, מתוך פסקי הדין של ועדת המשמעת. בטבלה 2 ניתן לראות דוגמאות לקידוד מוטיבציות להונאה, מתוך פסקי הדין של ועדת המשמעת.

טבלה 1. דוגמאות לקידוד סוגי הונאה בלמידה עם ולא טכנולוגיה ע"פ Pavela (1997)

דוגמה להונאה בלמידה ללא טכנולוגיה	דוגמה להונאה בלמידה עם טכנולוגיה
בשעת בחינה, נתפסה עם מילון שהכיל חומר עזר אסור בשימוש. (רמאות לא דיגיטלית)	בשעת בחינה, החזקת טלפון נייד וסירוב למסור אותו למשגיחה. (רמאות דיגיטלית)
הגשת עבודה כתובה לזו של סטודנטית אחרת. (פלאגיאיזם לא דיגיטלי)	העתקת עבודה סמינריונית מתוך אתר אינטרנט. (פלאגיאיזם דיגיטלי)

טבלה 2 - דוגמאות לקידוד מוטיבציות להונאה בלמידה (Murdock & Anderman, 2006)

דוגמה מתוך פסקי הדין	סוגי המוטיבציה להונאה
הסטודנטית טענה שאינה מתכוונת להמשיך וללמוד באו"פ ושהגישה את הבחינה עם שם אחר מתוך אקט אימפולסיבי ולא רציונלי.	מטרות הסטודנט- מטרות חיצוניות*
הסטודנט עשה את המעשה מתוך לחץ ומתוך הפחד שלא יזכור את כל הפונקציות, משום שרצה לסיים בהקדם את תעודת ההוראה באוניברסיטת תל אביב.	מטרות הסטודנט- מכוונות לביצוע*
הסטודנט טען שפוטר לאחרונה מעבודתו ובשל הלחץ הנפשי לא היה מסוגל לכתוב בעצמו את העבודה.	יכולת לבצע- הערכת יעילות עצמית*
הסטודנטית טענה שקיבלה את העבודה מסטודנט אחר והתבססה עליה. כמו כן, הוסיפה הסטודנטית שמדובר בטייטה בלבד, וכי בנושא זה קשה מאוד למצוא חומרים.	יכולת לבצע- הערכת תוצר מצופה*
הסטודנטית טענה שבמטלה אחת עשתה חלק בעצמה ואת השאר העתיקה, ובמטלה השנייה התייעצה עם חברתה אך כתבה אותה בעצמה.	מחירים- הסיכוי להיתפס ולהיענש*
הסטודנטית טענה שהמעשה נעשה בתום לב משום שלא הבינה את מהות חומר העזר המותר	המחירים- תפיסת עצמי*

לשימוש.	
---------	--

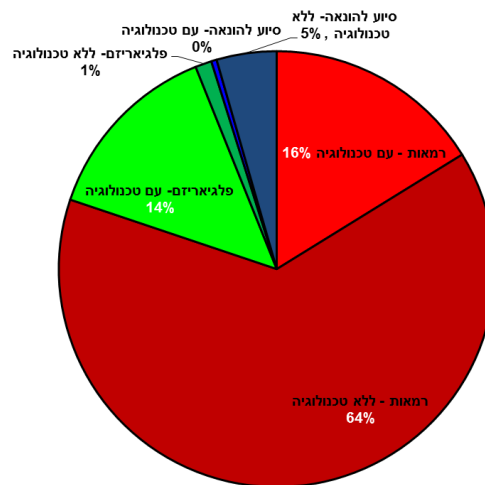
תוצאות המחקר

לגבי **תרומת הטכנולוגיה** לתופעת ההונאה בלמידה, כפי שניתן לראות באיור 1, התוצאות הראשוניות הראו כי 70 אחוזים ממקרי ההונאה שנתפסו והועברו לטיפול וועדת המשמעת באוניברסיטה הפתוחה התרחשו ללא שימוש בטכנולוגיה. חשוב לציין כי רוב מקרי ההונאה הנ"ל נתפסו בשעת בחינה, אשר מתקיימת לרוב ללא טכנולוגיה. למרות זאת, פסקי הדין כוללים דוגמאות לא מעטות להפרת איסור השימוש בטכנולוגיה ומתארות הונאה בסיוע טכנולוגיה במהלך בחינה, בעיקר באמצעות טלפונים חכמים.

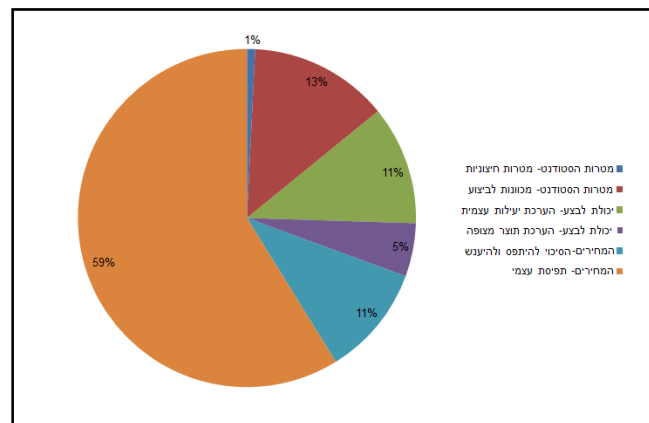
איור 1. הונאה בלמידה עם וללא טכנולוגיה

באשר ל**סוגי ההונאה**, מן התוצאות המוצגות באיור 2 עולה כי רמאות הינה סוג ההונאה הנפוץ ביותר מבין סוגי ההונאה המתוארים במודל של פבלה (Pavela, 1997), אשר מגיעים לטיפול וועדת המשמעת. כצפוי, חלק ממקרי הרמאות וכמעט כל מקרי הפלגיאריזם מבוצעים בסיוע טכנולוגיה. תוצאות אלה עולות בקנה אחד עם מחקר קודם שנערך בקרב תלמידי בית ספר (Blau & Eshet-), שגם בו הפלאגיאריזם היה הסוג הנפוץ ביותר בהונאה הדיגיטלית. באופן מפתיע, פסקי הדין אינם מתארים אף מקרה של פברוק על ידי הסטודנטים. ממצא זה עומד בניגוד לממצאי המחקר של בלאו ועשת-אלקלעי, לפיו פברוק היה הסוג ההונאה הנפוץ ביותר בקרב תלמידי בתי ספר. ההסבר להבדלים עשוי לנבוע מכך שפברוק הנה עבירה אקדמית אשר גוררת הורדה בציון, או שקשה יותר לתפוס מקרים של פברוק.

איור 2. התפלגות סוגי ההונאה עם ובלי טכנולוגיה

באשר למוטיבציה להונאה בלמידה, התוצאות המוצגות באיור 3 מראות כי למרות שכל סוגי המוטיבציה להונאה הכלולים במודל של Murdock and Anderman (2006) מופיעים בפסקי הדין של וועדת המשמעת, כמעט 60% מהם מבטאים התייחסות למחיר ההונאה שקשור לתפיסת העצמי. בכך, ממצאי המחקר תומכים במודל האתיקה ההתנהגותית (Mazar et al., 2008), ומראים כי רוב המניעים להונאה המדווחים על ידי הסטודנטים באים מתוך רצון לשמור על דימויים העצמי כאנשים ישרים והגונים.

איור 3. התפלגות המוטיבציות להונאה בלמידה

תרומת המחקר

העובדה שהמחקר בוחן את כלל אוכלוסיית הסטודנטים אשר נשפטו בביצוע הונאה בלמידה ולא מדגם מתוך האוכלוסייה, מאפשר לשפוך אור על היקף התופעה, על התפלגות סוגי ההונאה בלמידה והמוטיבציות לבצעה, ולאמוד את תרומתה של הטכנולוגיה לביצוע העבירות הללו.

מקורות

- אלרואי-שטיין, אי (2008). זילות בערכים אקדמיים בעידן מהפכת המודע והתקשורת. על הגובה המסלול האקדמי המכללה למנהל, 7, 56-57.
- חשין, יי (2006) יושר אקדמי במוסדות להשכלה גבוהה בארץ. על הגובה המסלול האקדמי המכללה למנהל, 5, 17-19.
- Blau, I. & Eshet-Alkalai, Y. (2014). *School students' perception of academic dishonesty with and without digital tools: Not acceptable, but common*. Paper presented at the International Conference on Advanced Education and Management - ICAEM2014. Beijing, China.
- Mazar, N., O., Amir & Ariely, D. (2008). The dishonesty of honest people: A theory of self-concept maintenance. *Journal of Marketing Research*, 45(6), 633-644.
- Murdock, T.B., Anderman, E.M. (2006). Motivational perspectives on student cheating: Toward an integrated model of academic dishonesty. *Educational Psychologist*, 41(3), 129-145.
- Stronger, J. M., Miller, B.L., & Marcum, C.D.(2013) Learning to E-Cheat: A Criminological Test of Internet Facilitated Academic Cheating. *Journal of Criminal Justice Education* 24(2), 175-199.